

پایگاه کتابخانه دیجیتال نور، در مسیر رشد

گفت‌وگو با سید مصطفی طباطبایی،

مدیر گروه کتابخانه‌های دیجیتال

به کوشش:

علی نعیم‌الدین خانی

لطفاً خودتان را برای خوانندگان معرفی بفرمایید.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. بنده سید مصطفی طباطبایی هستم و نزدیک بیست سال است که در حوزه علمیه مشغول به تحصیلم. نه سال است که در مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی کار می‌کنم و تقریباً از اوایل ورودم به مرکز، در بخش تحقیق و توسعه در فضای دیجیتال و بعداً برای کتابخانه‌های دیجیتال کار کردم و الآن هم مدیر گروه کتابخانه‌های دیجیتال مرکز نور هستم.

پایگاه کتابخانه دیجیتال نور، چه پیشینه‌ای را پشت سر گذاشته است؟

اولین تولیدات مرکز در کتاب، به محصولات داسی مربوط می‌شود که فقط یک کتاب را پشتیبانی می‌کرد. بعداً اقدام به تولید کتابخانه‌هایی نمود که دستکاپی بود؛ مثل جامع الأحادیث، جامع التفاسیر و نور الأنوار. به مرور زمان نیز به هر کدام قابلیت‌هایی هم اضافه می‌گردید. نخستین محصول تحت وبی که مرکز برای کتابخانه تولید کرد، پایگاه مجلات بود که تحت عنوان نورمگز از آن یاد می‌شود.

بعد از آن، تصمیم بر این شد که حجم انبوهی از کتاب‌هایی را که در طول این سال‌ها مرکز کار کرده، روی محیط وب عرضه شود و نتیجه این تصمیم، راه‌اندازی پایگاه نورلیب (noorlib) بود. نرم‌افزار اولیه سایت، نسخه‌ای بود که برای استفاده مؤسسات مختلف ایجاد شد و بعد به سایت اختصاصی مرکز تبدیل شد؛ یعنی به یک سی‌ام‌اس و قالبی که این امکان را داشته باشد بتوانیم آن را به هر مؤسسه که می‌خواهد کتابخانه دیجیتال بزند، عرضه شود. سایت نورلیب در یک برهه‌ای، در همین قالب سی‌ام‌اس کار می‌کرد که البته برخی قابلیت‌ها در آن وجود نداشت. مدتی بعد، نسخه فعلی پایگاه ایجاد شد و به مرور زمان، تغییراتی در آن به وجود آمد و قابلیت‌هایی به آن اضافه گردید.

هم‌اکنون به مقطع جدیدی رسیدیم که دو اتفاق افتاده؛ یکی به دلیل اینکه ما کتابخانه دیجیتال را سال‌هاست داریم و با آن کار می‌کنیم، اشکالات آن برای ما مشخص شده است؛ ضمن اینکه

زبان‌های برنامه‌نویسی پیشرفت کرده است. بنابراین، قرار شد نسخه کاملاً جدیدی برای پایگاه نوشته شود؛ البته با توجه به کلیه نیازهایی که در بحث کتابخانه داریم.

بحث دوم اینکه ما از مرحله یک کتابخانه صرف عبور کردیم و وارد پردازش‌های متنی می‌شویم. در همین راستا، طی مدت شش یا هفت ماهه اخیر، یکسری امکانات متن‌کاوی را روی پایگاه راه‌اندازی نموده‌ایم که به مقوله پردازش‌های هوشمند متون مربوط می‌شود.

درباره نسخه جدید و قابلیت‌های تازه پایگاه، مثل: مرتب‌یاب، حدیث‌یاب، آیه‌یاب و پاورقی‌های ماشینی توضیح دهید.

پایگاه کتابخانه دیجیتال نور، دو سرویس و بخش اصلی دارد؛ یکی جست‌وجوی پایگاه است. برخلاف اکثر کتابخانه‌هایی که در اینترنت وجود دارد و در اختیار مردم است، این سایت یک محصول پژوهشی است و قرار است سرویس‌های پژوهشی را ارائه دهد. از جمله اصول مهم در سرویس‌های پژوهشی، امکان جست‌وجو در محدوده بزرگی از محتواست؛ همان کاری که ما از قدیم در سی‌دی‌هایمان انجام می‌دادیم. جست‌وجوی پایگاه، قبلاً SQL بود که بعداً به سولار تبدیل شد و الآن روی الاستیک کار می‌کند. اینها سیستم‌هایی هستند که در اینترنت موجودند؛ حتی موتور جست‌وجوی گوگل هم از سیستم سولار و الاستیک استفاده می‌کند. مشکلی که این دو تا موتور دارند، این است که قبلاً سولار و الآن الاستیک، زبان فارسی و عربی را بلد نیستند. در این میان، شرکت‌هایی هستند که دارند زبان فارسی و عربی را به این موتورها یاد می‌دهند؛ ولی موتور خود را عرضه نمی‌کنند. از این‌رو، مرکز با توجه به محتواها و پردازش‌های مختلفی که داشت و اینکه بیشتر کتاب‌های ما یا فارسی بود و یا عربی، موتور سولار و بعداً الاستیک زبان‌های فارسی و عربی را آموزش دادیم. این خودش یک کار پردازش لغتی و معنایی خیلی سنگینی بود. بنابراین، الآن می‌توانیم نتایجی را به کاربران نشان بدهیم که خیلی از سایت‌های دیگر، حتی اگر محتوایی شبیه محتوای ما را تهیه کنند، نمی‌توانند ارائه بدهند؛ یعنی در واقع، نتایج با توجه به نیاز کاربر بهینه می‌شود. در میان نهادهای پژوهشی علوم اسلامی، شاید بتوان گفت تنها جایی که این کار را انجام داده است، مرکز نور است.

بخش دوم پایگاه، به حوزه نمایش متن ارتباط دارد. بخش زیادی از محتوای کتاب‌ها، تایپ شده است. بنابراین، هم قابل جست‌وجوست و هم دسترس‌پذیری آن برای کار بهتر است. در کنار متون تایپ‌شده، تصاویر اسکن‌شده یا پی‌دی‌اف کتب نیز در اختیار کاربر قرار می‌گیرد؛ یعنی کاربر می‌تواند عین خود کتاب را هم مشاهده کند که این حالت را تقریباً هیچ‌کدام از سایت‌های ایرانی ندارند. برخی از پایگاه‌ها نیز متون خودشان را - به صورت قانونی یا غیر قانونی - از نرم‌افزارهای نور برگرفته‌اند.

به هر حال، در این شش یا هفت ماه اخیر که وارد بحث‌های پردازش متن شدیم، چند قابلیت جدید در سایت در

کتابخانه دیجیتال نور

www.noorlib.ir

دسترس قرار گرفته است. یکی از آنها، موتور مرتب‌یاب است. اولین نسخه موتور مرتب‌یاب، در نرم‌افزار جامع الأحادیث سه‌ونیم مرکز عرضه شد. در این قابلیت، احادیثی که دقیقاً عین هم نیستند، ولی شبیه هم هستند یا مرتبط با یکدیگرند، نشان داده می‌شود.

امکان مرتب‌یاب با قابلیت جست‌وجو، تفاوت‌هایی دارد. در جست‌وجو، وقتی شما کلمه‌ای را می‌نویسید، دقیقاً عین آن کلمه را برای شما پیدا می‌کند. اما اگر وارد موتورهای جست‌وجوی هوشمند شویم، این قابلیت نتایجی را که حتی شبیه واژه یا عبارت مورد نظر شما نباشد، ارائه می‌کند. در سیستم مرتب‌یاب، اصل بر پیدا کردن متون طولانی و مرتبط با هم است. از این رو، وقتی شما قسمتی از یک متن را انتخاب کنید، ماشین متون مشابه متن مذکور را پیدا می‌کند. توصیه ما به کاربران این است که حداقل یک پارگراف را انتخاب کنند و بعد متون مرتبط با آن را پیدا نمایند. بنابراین، نتایجی که از این طریق به کاربر نشان داده می‌شود، خیلی متفاوت است با نتایجی که شما در جست‌وجوی لفظی پیدا می‌کنید. بنابراین، شما می‌توانید از لحاظ سندی و محتوایی، به راحتی مشابه متن مورد نظرتان را پیدا کنید و نتایج بهتری از تحقیق خود بگیرید.

برای مثال، یکی از فواید این کار، آن است که شما می‌توانید از طریق تحقیق در متون مشابه پیشینه تاریخی آن را نیز به دست آورید و بفهمید که فلان بحث را چه کسی اول مطرح کرده است و اینکه دیگران همان را تکرار کرده‌اند. قابلیت مرتب‌یاب، استفاده و کاربردهای بسیاری دارد که پایگاه در اختیار کاربران و محققان قرار داده است.

در حال حاضر، ما در مراحل اولیه کار هستیم و ان‌شاءالله به‌زودی در نسخه جدید سایت، در قسمت مرتب‌یاب پردازش‌های جدیدتری را اضافه می‌کنیم.

قابلیت دیگری که الآن روی سایت ایجاد کرده‌ایم، موتور حدیث‌یاب است. ما در کلّ متون کتاب‌های روی سایت، احادیث را شناسایی کردیم. وقتی فرد در یک متن با روایتی مواجه می‌شود، با کلیک روی علامت مخصوص می‌فهمد فلان حدیث، مثلاً در کتاب‌هایی مثل: بحار الأنوار، کافی و یا وسائل الشیعه آمده است و یا کاربر می‌تواند به یک کلیک، به سایت نورحدیث ما منتقل شود و در آنجا نسخه‌های دیگر این حدیث را ببیند. از این طریق، می‌تواند ترجمه‌های مختلف آن را به راحتی ببیند و یا می‌تواند شروخی را که بر این حدیث وجود دارد، ملاحظه کند. علاوه بر این، می‌توان به‌آسانی رجال این حدیث را دید و سند آن را از نظر ثقه و غیر ثقه بودن بررسی کرد. عین همین کار را در مورد آیات قرآن نیز انجام داده‌ایم؛ البته در حال حاضر، آیات قرآن هنوز در اختیار کاربران نیست و به صورت آزمایشی در حال کار است و ان‌شاءالله به‌زودی در اختیار کاربران قرار خواهد گرفت. هر آیه‌ای که انتخاب شود، بلافاصله کاربر می‌تواند به سایت جامع قرآنی ما منتقل شود و در آنجا ترجمه، شأن نزول یا شرح و تفسیر هر آیه‌ای را ببیند.

کار دیگری که در این ارتباط انجام گرفته است قابلیت است که در در وبگاه جامع الأحادیث انجام داده‌ایم. وقتی شما حدیثی را ببینید و روی آن کلیک کنید، در تمام کتابهای پایگاه نورلیب که این روایت در آنها استفاده شده، نمایش داده می‌شوند و یا می‌توانید بفهمید این حدیث در فقه، اصول، کلام و یا علوم دیگر چه جایگاهی دارد و اساساً چه استفاده‌ای از آن شده است.

کار دیگری که الآن در اختیار کاربران قرار داد، این است که کل پاورقی‌ها را به صورت ماشینی ترجمه کرده‌ایم. بنابراین، وقتی شما یک پاورقی را می‌بینید، با کلیک روی آن، صفحه‌ای باز می‌شود و شما دقیقاً به همان کتابی یا منبعی که در پاورقی ارجاع داده شده، منتقل می‌گردید.

مرحله دیگر که هنوز در دست اجراست و در اختیار کاربران نیست، این است که به واسطه همین پاورقی درمی‌یابیم که چه کسانی به این صفحه ارجاع داده‌اند؛ مثلاً وقتی مطلبی را در جلد و صفحاتی از المیزان می‌خوانید، به راحتی می‌توانیم بفهمیم که برای مثال، بیست‌وسه کتاب دیگر نیز راجع به این صفحه، مطلبی را نوشته‌اند؛ مطالبی مثل: ترجمه، شرح، ردیه، توضیح، تعلیقه، احتجاج یا شاهد مثال.

ان شاء الله در نسخه‌های بعدی، بحث علم‌سنجی را نیز به پایگاه وارد می‌کنیم که به وسیله آن، تأثیر یک کتاب در علم مشخص می‌شود؛ اینکه چه کتاب‌هایی بیشتر یا کمتر مورد استناد است و یا چه احادیثی بیشتر یا کمتر مورد استناد است و یا چه آیاتی بیشتر یا کمتر استناد شده است و یا در چه رشته‌هایی و در هر رشته‌ای، چه آیات یا احادیثی بیشترین تأثیر را داشته است.

کاری دیگری هم که باز در آینده انجام می‌دهیم، بحث اعلام است؛ یعنی ما هر اسمی را بتوانیم به یک صفحه‌ای لینک بدهیم که آن صفحه، بیانگر معرفی آن فرد یا شیء باشد.

تقریباً سه چهارم کاربران از طریق موتور جست‌وجو وارد پایگاه‌های گوناگون می‌شوند و ما از محدود پایگاه‌هایی هستیم که نزدیک به پنجاه درصد کاربران، مستقیماً وارد وبگاه ما می‌شوند؛ یعنی قبلاً پایگاه نورلیب را دیده و پسندیده‌اند و مجدد به آن مراجعه می‌کنند

در انتخاب منابع چه معیارهایی را مد نظر قرار می‌دهید؟

پایگاه ما، یک پایگاه علوم اسلامی و انسانی است. البته علوم انسانی، به معنای اعم آن مورد نظر ما نیست؛ چون رشته‌هایی مثل تربیت بدنی یا پزشکی، جزء هدف ما نیست؛ بلکه رشته‌های علوم انسانی مدرن یا غیرمدرن که به نوعی با علوم اسلامی در ارتباط هستند، مورد نظر ماست؛ مثل نجوم، طب سنتی، روان‌شناسی، حقوق، جغرافیا و جامعه‌شناسی.

هدفمان این است که کتاب‌های علمی و تخصصی و مرجع هر رشته‌ای که مورد نیاز است، جمع‌آوری کنیم و در قالب پایگاه قرار بدهیم؛ اعم از کتاب‌های قدیمی یا کتاب‌های جدید؛ چه اینکه داخل ایران چاپ شده باشد یا خارج از ایران. همه اینها را تلاش می‌کنیم، جمع‌آوری و ارائه نماییم. بنابراین، اگر لازم باشد، با کتابخانه‌های مختلف که منبع داشته باشد و بتوانند در اختیار ما قرار بدهند، قرارداد همکاری می‌بندیم و یا از افرادی که خودشان کتاب دارند و صاحبان و نویسندگان کتاب‌ها

مرتبط می‌شویم. فقط بحث مهمی که وجود دارد، بحث مالکیت معنوی است. حجم بالایی از کتاب‌های خیلی خوب و مناسب در زمینه علوم اسلامی داریم که مشکل مالکیت معنوی دارند؛ یعنی ناشران، نهادهای عام‌المنفعه یا صاحبان و نویسندگان، اجازه نشر آثار خویش را به ما نداده‌اند. در مجموع، تلاش ما این است که کتاب‌های علمی را که مورد نیاز کاربران است، هر طوری که شده، پیدا کنیم و اجازه آن را بگیریم و روی سایت قرار دهیم.

برای استفاده از منابع پایگاه، آیا باید عضویت داشت و هزینه‌ای پرداخت کرد یا مشترک پایگاه شد؟

نکته مهمی که در پایگاه وجود دارد، بحث تجاری بودن آن است. نسخه‌های اولیه پایگاه، رایگان بود؛ اما ما با یک مسئله مهم برخورد کردیم و آن، بحث قانون مالکیت معنوی است. به دلیل رعایت قانون مالکیت معنوی، اجازه نشر خیلی از کتاب‌ها را نتوانستیم از نویسنده‌ها و یا ناشران آنها بگیریم. برای این موضوع، دو تا راه حل داشتیم؛ یا اینکه فقط کتاب‌هایی را در پایگاه عرضه می‌کردیم که مشکلات مالکیت معنوی ندارند. در این صورت، بخش زیادی از متون و کتاب‌هایی که مورد نیاز مردم است، از دست می‌رفت و یا اینکه سایت را به گونه‌ای تجاری کنیم که برای صاحبان آثار، درآمدی داشته باشد تا بر مبنای آن، به ما اجازه نشر آثار خویش را بدهند. بنابراین، سایت کتابخانه دیجیتال را تجاری کردیم و از کاربرها نیز مبلغی به عنوان اشتراک می‌گیریم. این مبلغ هم با توجه به میزان استفاده‌هایی که کاربران از هر کتابی انجام می‌دهند، بین ناشران تقسیم می‌شود. تقریباً می‌شود گفت پایگاه نورلیب درآمد خاصی برای مرکز ندارد؛ حتی هزینه‌های خودش را هم پوشش نمی‌دهد. هدف اصلی ما از تجاری‌سازی پایگاه، این است که ناشران را راضی کنیم تا اجازه بدهند کتاب‌هایشان روی وبگاه ما قرار بگیرد و مردم بتوانند به صورت قانونی و حلال و به راحتی به کتاب مورد نظرشان دسترسی داشته باشند. این وظیفه فعلی پایگاه است.

در پاسخ به سؤال شما در مورد نحوه عضویت باید عرض کنم که اگر کسی در یکی از پایگاه‌های نور عضو شود، می‌تواند از همان نام کاربری و رمز عبور برای کلیه پایگاه‌های ما استفاده کند و وارد همه پایگاه‌های ما بشود و از امکانات آن بهره برد. مرکز، سامانه‌ای به نام «ای نور» دارد که کلیه محصولات ما در خصوص شناسایی کاربران، از همین سامانه استفاده می‌کنند. با یک بار عضویت در آن، می‌توان از همه محصولات وبی نور استفاده نمود؛ اعم از وبگاه‌هایی که رایگان‌اند و یا پولی هستند. شما وقتی مثلاً در نورمگز عضو پایگاه شوید، این اطلاعات شما و همچنین نام کاربری و رمز عبور شما در سامانه «ای نور» ثبت می‌شود و شما می‌توانید با همین نام کاربری و رمز عبور از دیگر پایگاه‌های مرکز هم استفاده کنید و نیازی به عضویت مجدد ندارید. در واقع، سامانه «ای نور»، به همه پایگاه‌های نور سرویس می‌دهد. این عضویت، رایگان است و هزینه‌ای ندارد. برای عضویت، فقط نیازمند یک ایمیل فعال و معتبر هستید؛ البته اگر شماره موبایل هم داشته باشید، خیلی خوب است.

اصل عضویت در پایگاه، هزینه ندارد، ولی برای استفاده از تمام امکانات و قابلیت‌ها و محتوای کامل پایگاه، باید بر اساس میزان استفاده از پایگاه، هزینه‌هایی در قالب اشتراک سالانه پرداخت شود. البته برخی سایت‌ها ما مثل نورحدیث (جامع الأحادیث) یا سایت جامع قرآنی نور رایگان است؛ اما بعضی وبگاه‌های ما مثل نورمگز یا نورلیب، نیازمند پرداخت هزینه و شارژ اشتراک است؛ چون همان طور که عرض کردم، ما مجبور هستیم به صاحبان آثار مبلغی را پرداخت کنیم تا بتوانیم اجازه نشر آثارشان را بگیریم.

در خصوص اعتبارسنجی کتاب‌ها چه فرایندی طی می‌شود؟ وقتی می‌خواهید منبعی را در

پایگاه قرار دهید، چه روندی طی می‌شود تا این منبع تأیید گردد؟

ما چند خط قرمز مهم در انتخاب منابع خود داریم؛ یکی اینکه کتاب مذکور، علیه شیعه نباشد؛

البته علیه شیعه بودن و مخالف شیعه بودن، با هم فرق دارد؛ مثلاً گاهی یک کتاب فقهی است که دیدگاه‌های مخالف شیعه را مطرح کرده، اینها مشکلی ندارد؛ ولی اگر منبعی مثل منابع وهابیت و کتب ضاله، علیه شیعه یا مخالف اصول دینی هستند و در سایت قرار نمی‌گیرند. البته برخی کتب وهابیت، متفاوت است؛ منظور ما آن دسته از کتب است که صریحاً علیه اسلام یا شیعه‌اند، اینها از دایره کار ما خارج‌اند.

همچنین، کتاب‌هایی که علیه جمهوری اسلامی و نظام ایران باشد، آنها را در پایگاه قرار نمی‌دهیم و یا منابعی بوده که وزارت ارشاد به آنها مجوز نشر نداده است. اینها یک نوع فیلتر ما هستند. فیلتر دیگر ما، ارزش علمی کتاب است. کتاب‌های عمومی یا علمی که از سطح مقبول و علمی پایینی برخوردارند و درخور ترویج و تبلیغی نیستند، در سایت قرار نمی‌گیرند. غیر از این موارد، بقیه کتب تا جایی که امکانش برای ما فراهم باشد، در پایگاه قرار می‌گیرد؛ به‌خصوص منابع دست‌اول و معتبر در زمینه علوم و معارف اسلامی و انسانی که کاربران و محققان هر رشته، با این منابع، آشنایی دارند.

آیا استفاده از پایگاه کتابخانه دیجیتال نور، محققان را از نرم‌افزارهای دسکتاپی نور بی‌نیاز می‌کند؟

نرم‌افزارهای مرکز، دو دسته هستند؛ یک دسته، کتابخانه‌ای هستند. شاید بتوان گفت تا حدودی استفاده از پایگاه کتابخانه دیجیتال نور، کاربران را بی‌نیاز می‌کند؛ ولی این مسئله برای نرم‌افزارهای اصلی مرکز نور که کتابخانه‌ای نیستند، صدق نمی‌کند؛ مثل نرم‌افزار جامع الأحادیث، جامع تفاسیر نور و جامع فقه اهل‌البیت. به طور کلی، در محصولات دانشنامه‌ای یکسری قابلیت‌ها وجود دارد که امکان ارائه آنها در پایگاه نورلیب نیست.

تفاوت دیگر اینکه در نرم‌افزارهای نور، محقق به طور آفلاین به منابع دسترسی دارد؛ ولی در پایگاه کتابخانه دیجیتال نور نیازمند اینترنت هستیم. ضمن اینکه نوع رویکرد ما در نرم‌افزارهای دسکتاپی تا حدی تخصصی است؛ ولی در وبگاه، به نیازهای کاربران به صورت عمومی توجه می‌کنیم. همچنین، نوع دسته‌بندی‌ها نیز در این دو فضا متفاوت است؛ ممکن است مثلاً برخی مجلدات کتاب بحار الأنوار در یک نرم‌افزار، ذیل موضوع تاریخ یا فقه قرار بگیرد؛ ولی همان مجلدات در پایگاه ذیل موضوع حدیث قرار بگیرد. همان طور که اشاره کردم، نوع قابلیت‌هایی که می‌شود در این دو فضا عرضه کرد نیز متفاوت و مختص به خودشان است؛ امکاناتی مثل اتصال شرح، ترجمه و متن به یکدیگر که در نرم‌افزارهای دسکتاپی عرضه شده و در پایگاه نورلیب نیست؛ برای نمونه، وقتی شما در نرم‌افزار جامع فقه اهل‌البیت (ع) یک پاراگراف را انتخاب می‌کنید، بلافاصله با زدن یک گزینه، شروح مرتبط با متن انتخابی کاربر با ابزارهای پژوهشی مناسب و گسترده، در دسترس قرار می‌گیرد؛ اما در فضای اینترنتی نمی‌توانیم چنین سیستم‌هایی را در اختیار کاربر قرار دهیم.

تاکنون باز خوردی از عملکرد پایگاه و مخاطبان آن گرفته‌اید؟

در پایگاه‌های ایرانی، اولین و مهم‌ترین وسیله تبلیغاتی‌شان، موتور جست‌وجوی گوگل است و از طریق این موتور جست‌وجو، وارد وبگاه‌های مختلف می‌شوند و مطلب مورد نظرشان را پیدا می‌کنند. تقریباً سه‌چهارم کاربران از طریق موتور جست‌وجو وارد پایگاه‌های گوناگون می‌شوند و ما از معدود پایگاه‌هایی هستیم که نزدیک به پنجاه درصد کاربران، مستقیماً وارد وبگاه ما می‌شوند؛ یعنی کسی هست که قبلاً پایگاه نورلیب را دیده و پسندیده و مجدد به آن مراجعه می‌کند.

موقعی که وبگاه ما پولی شد و از حالت رایگان خارج گردید، میزان ریزش کاربران ما خیلی کمتر از حد توقع بود و این موضوع، نشان می‌دهد که کاربران این وبگاه را می‌خواهند و برایشان مفید است. به همین جهت، بخش بسیاری از مشترکان ما، اشتراکشان را تمدید کرده‌اند و همچنان از امکانات پایگاه استفاده می‌کنند. البته باید تأکید کنم شاید دامنه مخاطبمان کم باشد، ولی بیشتر آنها متخصصانی هستند که به کتابخانه دیجیتال نور نیاز دارند و برای ساماندهی کارهایشان دائماً به وبگاه مراجعه می‌کنند و از این نظر، در جذب مخاطبان هدف خویش موفق بوده‌ایم؛ هرچند همچنان جای کار وجود دارد و برای جذب کاربران بیشتر، باید امکانات بهتری را در پایگاه بگنجانیم.

مشکل ما امروزه در حوزه نشر دیجیتال، این است که بخش زیادی از ناشران ما اجازه نشر دیجیتالی کتاب‌هایشان را نمی‌دهند؛ در حالی که در دنیای امروز، اگر کتابی در اینترنت نباشد و در نتایج جست‌وجوی محققان نیاید، به مرور زمان، به فراموشی سپرده خواهد شد؛ چون معمولاً کسی به آن مراجعه نمی‌کند و سراغی از آن نمی‌گیرد. بنابراین، می‌توان اذعان نمود که فضاهای وبی مثل کتابخانه دیجیتال، رشد فیلی زیادی پیدا خواهند کرد

آینده پایگاه را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ چه برنامه‌ای برای بهتر شدن پایگاه دارید؟

یک بحث ما مربوط به آینده پایگاه‌های نور است و یک بحث هم به آینده پایگاه کتابخانه دیجیتال مربوط می‌شود. با توجه به رشد فزاینده‌ای که اینترنت در دنیا و کشور ایران دارد، می‌توان گفت که در آینده میزان استفاده از نرم‌افزارهای آفلاین خیلی کاهش پیدا خواهد کرد. از طرف دیگر، امکانات سخت‌افزاری، در گوشی‌های همراه و کامپیوتر، برای مطالعه، بهتر و قوی‌تر می‌شود و امر پژوهش سهولت بیشتر می‌یابد. بنابراین، هر چه جلوتر می‌رویم، میزان اقبال کاربران به نشر دیجیتال نسبت به نشر فیزیکی و کاغذی، افزایش و توسعه مطلوب‌تری می‌یابد و نشر سنتی خیلی کاهش پیدا می‌کند. نکته بعدی اینکه در کشورهای جهان سوم، مثل عراق که سال‌ها از توسعه فناوری محروم بوده‌اند و به یکباره بعد سال‌ها محرومیت، به دنیای مجازی روی آورده‌اند، فناوری‌های مبتنی بر اینترنت جایگاه بالاتری از محصولات آفلاین دارد.

یکی از اهداف مهم ما در آینده، راه‌اندازی نسخه جدید پایگاه و ارائه سرویس به کاربران خارج از ایران است. سعی داریم بتوانیم بخش زیادی از نیاز پژوهشگران خارج از ایران را هم پوشش بدهیم. نکته دیگری که در بحث نشر دیجیتال وجود دارد، اهمیت و میزان مراجعه در این فضا است. امروز هر کس اطلاعاتی بخواهد، در اینترنت جست‌وجو می‌کند. چند وقت پیش مقاله‌ای را می‌خواندم که

دانشگاه آکسفورد از دانشجویان خویش نظرسنجی کرده بود و پرسیده بود مطلبی که در اینترنت وجود ندارد، آیا ارزش خواندن دارد یا نه؟ حدود هفتاد درصد از دانشجویانش گفته بودند که اگر کتاب یا مطلبی را بخواهند و راجع به آن چیزی در اینترنت پیدا نکنند، از خیرش می‌گذرند و بی‌خیال آن می‌شوند و به دنبال نسخه‌های مشابه می‌روند و چیزهای دیگری را پیدا می‌کنند.

مشکلی ما امروزه در حوزه نشر دیجیتال با آن مواجه هستیم، این است که بخش زیادی از ناشران ما اجازه نشر دیجیتالی کتاب‌هایشان را نمی‌دهند؛ در حالی که در دنیای امروز، اگر کتابی در اینترنت نباشد و در نتایج جست‌وجوی محققان نیاید، به مرور زمان، به فراموشی سپرده خواهد شد؛ چون معمولاً کسی به آن مراجعه نمی‌کند و سراغی از آن نمی‌گیرد. بنابراین، می‌توان اذعان نمود که فضاهای وبی مثل کتابخانه دیجیتال، رشد خیلی زیادی پیدا خواهند کرد.

نکته دیگر، وجود وبگاه‌هایی مثل کتابخانه دیجیتال، در آینده کار تحقیق و تألیف را خیلی سخت خواهد کرد؛ زیرا دیگر کسی به راحتی نمی‌تواند از مطالب دیگران کپی بردارد و به نام خودش ثبت کند و اگر هم کسی مطلبی بنویسد، به آسانی می‌فهمند که آن را از چه کتابی گرفته است؛ برای مثال، در حال حاضر، کتابی که بین شیعیان مشهور است که متعلق به قرن هشتم است، به تازگی مشخص شده که این حرف‌ها جدید نیست و عالمی در قرن سوم هم این مطالب را مطرح نموده است و نویسنده این کتاب، در قرن هشتم به آن نسخه دسترسی پیدا کرده و از آن نسخه برداری نموده است. خب، این قضیه به کمک فناوری روز و ماشین‌هایی پردازش هوشمند فهمیده‌ایم. پس، با توجه به گسترش فضای دیجیتال و پردازش‌های هوشمند، اگر کسی بخواهد نظریه جدیدی بدهد، خیلی سخت است. پایگاه سمیم نور، عهده‌دار همین امر است و شما به راحتی می‌توانید بفهمید که فلان متن، یک نوشته تحقیقی تازه و جدید است؛ یا اینکه نوعی سرقت علمی است و برگرفته از آثار دیگران است. بدیهی است، چنین امکاناتی که روزبه‌روز توسعه بیشتری نیز می‌یابد، کار تحقیق و تألیف تازه را سخت می‌کند و البته در جای خودش کمک شایانی به تولید علم می‌نماید.

در گذشته، محققان با دیدن و مطالعه یکی دو کتاب، مقاله می‌نوشتند؛ وی امروزه باید برای گفتن حرف تازه و تحقیقی، کتاب‌ها و منابع بسیاری را واکاوی کنند. در چنین فضایی، اگر کسی واقعاً حرفی برای گفتن داشته باشد، خیلی برجسته‌تر می‌شود. به همین جهت است که اقبال کاربران و محققان به وبگاه‌هایی مثل کتابخانه دیجیتال نور، بیشتر خواهد شد.

ما الآن به راحتی می‌توانیم ادعا کنیم که در ایران و حتی جهان تشیع، نفر اول در حوزه نشر دیجیتال کتب و منابع هستیم و در زمینه پردازش‌های متنی در عرصه علوم اسلامی، حتی نسبت به اهل سنت نیز نفر اول هستیم؛ البته باید توجه داشت که فضای دیجیتال و تکنولوژی‌های روز در دنیا نشان داده که به راحتی ممکن است این فضای رقابتی را از دست بدهیم. باید همیشه برای حفظ این رتبه و امتیاز بکوشیم و همواره خودمان را روزآمد نگاه داریم. زمانی که موتور جست‌وجوی یاهو و یا پست الکترونیکی یاهو خیلی معروف و رایج بود، چه کسی فکر می‌کرد که زمانی، موتور جست‌وجو گوگل و جی‌میل، جای آن را بگیرد.

همچنین، ما در حال حاضر، از حجم بالای محتوای تایپ‌شده بسیار کم‌غلط برخورداریم که خیلی از افراد از ما به طور قانونی یا غیرقانونی بهره برده‌اند. امروزه، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی با توجه به تجارب و پشتوانه فنی و علم خوب و نیروهای متخصصی که دارد، در حوزه نشر دیجیتال پیشتاز است؛ اما اگر بخواهیم همچنان نفر اول باشیم، باید به خوبی عمل کنیم. این مطلب را هم باید یادآور شوم که فضای نشر دیجیتال علوم و معارف اسلامی، فضای تجاری نیست و ما به فکر درآمدزایی نیستیم و به همین جهت، با کمترین مبلغ داریم بهترین خدمات را ارائه می‌دهیم.

اگر مطلب خاصی باقی مانده است، بیان بفرمایید.

در پایان عرایضم، به دو نکته اشاره می‌کنم. نخست اینکه ممکن است این مطلب مطرح شود که آیا ما کتاب صوتی هم در پایگاه داریم یا خیر؟ در پاسخ به این پرسش باید عرض کنم همان طوری که گفتم، هدف پایگاه نورلیب، ارائه یکسری منابع و ابزارهای پژوهشی است تا مخاطب بتواند در متن کتب، تحقیق کند. به همین سبب، در مسیر پژوهش، دیگر ارائه صوتی کتب، امری بی‌معناست؛ به غیر از مواردی که استثناست؛ مثلاً برای افرادی که روشن‌دل یا نابینا هستند که کتاب صوتی، برایشان مفید است. به طور کلی، کتاب صوتی، کاربردها خاص دارد و به درد فضای پژوهشی نمی‌خورد و ما وارد این حوزه نشده‌ایم. اصولاً کتاب‌های صوتی، کتاب‌هایی هستند که شنونده دوست دارد آن را از اول تا آخر گوش دهد؛ درحالی‌که یک پژوهشگر به دنبال موضوع یا بحث خاص است و نمی‌خواهد کل کتاب را بخواند یا بشنود. بنابراین، ما در پایگاه کتابخانه دیجیتال نور، اصلاً دنبال ارائه چنین امکاناتی نیستیم و چندان به کار مخاطبان هدف ما نمی‌آید. نکته دوم، بحث آموزش پایگاه است. ما طیف وسیعی کاربر داریم. برگزاری کارگاه‌های آموزشی، خیلی فایده ندارد و شاید فقط نیاز مخاطبان خاص، مثلاً دانشجویان و اساتید دانشگاهی یا فضلا و محققان حوزوی را پاسخگو باشد. ضمن اینکه اگر بخواهیم در خود پایگاه، فیلم‌های آموزشی قرار بدهیم، معمولاً کاربران اقبالی به دیدن این گونه فیلم‌های آموزشی ندارند. امروزه باید متون راهنما و آموزشی، بسیار کوتاه و در دسترس باشد. از این رو، تهیه پادکست‌ها و راهنماهای آموزشی کوتاه، خیلی مفید است.

در همین راستا، در نسخه جدید پایگاه، رفتارهای کاربر را در پایگاه رصد می‌کنیم و بر مبنای آن، به ارائه امکانات خواهیم پرداخت. وقتی کاربر با بخش خاصی از پایگاه کار کند، به طور هوشمند، راهنمایی کوتاه به او نشان داده می‌شود که مثلاً فلان قابلیت هم در برنامه هست و اگر نیاز به توضیح بیشتر است، آن را ارائه کند. بنابراین، در بحث آموزش و راهنمای کاربران، باید به سوی راهنمایی هوشمند محققان و کاربران برویم تا نتیجه بهتری بگیریم و مراجعه‌کنندگان خودمان را از تمام توانمندی‌های کتابخانه دیجیتال نور مطلع سازیم. ✓

